

JISMONIY TARBIYA VA ESTETIK TARBIYA.

*Mamataliyev Komil Abduraim o'g'li**Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi**2-bosqich 10 -23 JM guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarda ma'naviy-axloqiy va mehnat tarbiyasi, ularning mohiyati va vazifalari, ma'naviy-axloqiy tarbiya mezonlari haqida ilmiy tushuncha berish. Estetik tarbiya mohiyati, maqsad va vazifalari haqida ilmiy tushunchalar berish orqali yoshlarda estetik go'zallik, jismoniy kamolotga erishishni tarbiyalash.

Kalit so'zlar: Estetik tarbiya, nafosat, estetik tarbiyaning mazmun-mohiyati, badiiy ijod, go'zallik kategoriyasi, san'at asarlari, tasviriy san'at, axloq, shaxs ma'naviyati, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ma'naviy-axloqiy madaniyat.

KIRISH

“Jismoniy tarbiya, estetika va estetik tarbiya” sarlavhasi bilan taqdim etganushbu maqolaning maqsadi tarixiy va ijtimoiy hodisa bo'lgan sportning falsafa va uning mumtoz kichik sohasi, estetika va sport bilan bog'liqligi haqida ba'zi tushuntirishlar berishdir. ushbu kontekstda paydo bo'ladigan bir nechta tushuncha va iboralarni aniqlashtirish. Shunday qilib, bugungi sport ta'limi va tarbiyasida endigina muhokama qilina boshlagan sport va estetik tarbiya borasida mamlakatimizda ilk bor o'zaro fikr almashishga umid qilaman.

Bunday suhbat mavzusini tanlashning bir qancha muhim sabablari bor. Bu sabablarning birinchisi shundaki, bugungi kundagi sport tadbirlari zamonamizning oqilona va texnologik g'oyalari bilan hamnafas bo'lib, tobora rasmiylashtirib, mexanizatsiyalashmoqda. Bunday jarayonda sportning

mohiyatini tashkil etuvchi tabiiylik, yaxlitlik, uslub va ijodkorlik kabi individual va sub'ektiv qadriyatlar yo'qoladi. Boshqacha aytganda, sport bilan shug'ullanuvchi odamlarning tarqoq bo'lib, o'z fikrini erkin ifoda etishdan uzoqlashib borayotgani bugungi kunda juda jiddiy muammo hisoblanadi.

Ikkinchi sabab – sport harakati va harakatlari kontekstida yaxlitlik (ko'pchilikda birlik), tabiiylik, ifoda, bayon va ritm kabi estetikaning ba'zi asosiy tushunchalarini tarbiya, tarbiya va uslub muammosi sifatida aniqlashtirishdir. Uchinchi sabab, bugungi kunda jismoniy tarbiya va sport o'qitishda juda dolzarb masala bo'lgan harakat ta'limi bilan sport haqiqati o'rtasida ana shu tushuntirish va yechimlar asosida ko'priq qurishdir. Qisqacha aytganda, go'zal o'ynash va yaratish sportga o'rgatish va harakat tayyorlashning maqsadi va zarurati emasmi?

Men bunday mavzuda gapirish qanchalik qiyinligini bilaman. Chunki hozirgi bilimlarimiz bilan sportga falsafa bilan qarash juda qiyin, ayniqsa, tibbiyot va tabiiy fanlar sport fanlarida ustunlik qiladigan sharoitda. Ayniqsa, estetika haqida gap ketganda, muammolar yanada murakkablashadi. Chunki estetika falsafaning boshqa klassik sohalari: metafizika, antropologiya, gnoseologiya, etika va mantiq sohalari qatorida o'z mavzulari va tushunchalari bilan juda xilma-xil bo'lgan sohadir. Fan va tafakkur sohasining real hodisa bilan bog'lanishi uchun o'sha madaniyatda bilimlar to'planishi va tushunchalar mustahkam o'rnashgan bo'lishi kerak.

Men kuzatganimdek, sport va estetika haqidagi fikrlar hatto G'arbda ham uzoqqa bormaydi. Darhaqiqat, bir qarashda falsafaning klassik kichik sohasi bo'lgan estetika sport hodisasi bilan u qadar yaqin aloqada bo'lib tuyulmasligi mumkin. Chunki bugungi kunda sport, hech bo'lmaganda, ommaviy axborot vositalarining bizga taqdim etayotgani zo'ravonlik, tajovuz, urish va sindirish, surish, aldash va doping kabi g'ayriinsoniy munosabat va xatti-harakatlar bilan chambarchas bog'langan. Shubhasiz, bu holat har bir vaqt va har bir sport turiga xos narsa emas. Biroq, sportning tabiatini tashkil etuvchi harakat va o'yin hodisalarini hisobga oladigan bo'lsak, sport va estetika o'rtasida ko'plab umumiy

tomonlar va munosabatlar mavjud bo'lishi mumkin. Chunki harakat hayotiylik va hayot belgisi sifatida o'yin va sportdan ham ko'proqdir. Inson harakati til, fikr va hissiyot kabi inson bo'lishning asosiy o'lchovi va sifatidir.

"Inson o'zining tabiiy va ijtimoiy muhiti bilan harakat orqali muloqot qiladi. Harakat orqali u o'zini va tanasini yangilaydi. Insonning harakatga bo'lgan impulsi atrof-muhit sharoitlari va ta'lim bilan rivojlanishi yoki to'xtatilishi mumkin. Harakatni rivojlantirish va takomillashtirish inson bo'lishning komilligidir. Sport - bu. o'ynoqi va agonal (raqobatbardosh) harakat harakatlarining ramziy tasviri va madaniy U ishlashning ifodasidir. Harakat o'yinlarda va sportda konkret va tizimli bo'ladi. Insonning harakatga bo'lgan tabiiy turtki o'yin va sportda texnik bo'lib, san'atga aylanadi. o'yin va sport mashg'ulotlarida badiiy tus oladigan harakat hodisasi go'zal, yoqimli, ritmik, ravon, nafis, mayin kabi sifat sifatleri va hukmlari bilan baholanadi.

Sportda sezish, idrok va harakat birligiga aylanib ketadigan harakat tabiat go'zalligi va san'at go'zalligi sifatida estetikaning predmeti hisoblanadi. Sportdagi estetik qadriyat qoidalari, ayniqsa, badiiy sport sohalari sifatida tavsiflangan raqs, badiiy va badiiy gimnastika, sinxron suzish, konkida uchish raqsi va chang'i baletida yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu sport turlari ko'pincha musiqa bilan birga bo'lganligi sababli, ular qaysidir ma'noda estetikaning predmeti va tadqiqot sohasi bo'lib, ular go'zallik haqida fikr yuritish san'ati yoki aqlli bilim mantig'i sifatida yaratilgan. insonning hissiy va hissiy dunyosi.

Zamonamizda tinch va osoyishtaligini yo'qotgan bugungi odamlar ishlab chiqarish natijalaridan ko'ra, insoniy xatti-harakatlardagi protsessual kategoriyalarga yuz tutdilar. Sport harakatlarini baholashda estetik toifalarga nisbatan aniq tendentsiya mavjud. Sport faoliyatida yaxlitlik, ijodkorlik, ifoda, tanani idrok etish, ritm va garmoniya kabi estetik elementlarning ahamiyati ortib bormoqda. Ayniqsa, bugungi kunda yangi tushuncha bo'lgan harakat ta'limida ob'ektiv va o'lchanadigan qadriyatlardan sub'ektiv qadriyatlar afzalroqdir. O'ylaymanki, musiqa jo'rligida gimnastika va raqs harakati shakllari kelajakda yanada katta ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, estetika nazariy

yondashuvi bilan harakat, o'yin va sport faoliyatiga rahbarlik qilishi mumkin. Quyidagi diagramma bizga sportning estetikaga sodiqligi haqida umumiy ma'lumot berishi mumkin. Endi, bu bashoratdan so'ng, estetikaning tabiatda va keng ma'noda san'atda, tor ma'noda esa san'atda aks etgan go'zallik nazariyasi va u qamrab olgan bilim sohasi sifatidagi ta'rifiga qisqacha to'xtalib o'tmoqchiman.

"Estetika" so'zining manbasi, qo'llanilishi va ko'lami

yunoncha "Aisthanesthai" (eshitish, idrok etish) yoki "aistez" (sezish, his qilish) so'zlaridan kelib chiqqan. Shu ma'noda, estetika hissiy idrok va hissiyot bilan ta'minlangan ma'lumotlar bilan bog'liq fan sifatida qaraladi. Garchi estetika bilan bog'liq muammolar bilan shug'ullanish qadimgi faylasuflarga borib taqalsa ham, bu fanga bu nom berish mutlaqo yangilikdir. XVIII asrdayashagan nemis faylasufi Aleksandr Gotlib estetika deb ataluvchi fanga asos solgan va unga shunday nom bergan. Baumgarten (1714-1762). AG Baumgarten o'zining "Estetika" asari bilan birinchi marta shunday fanga asos solgan, uning predmetini aniqlagan va chegaralarini chizgan. Bu tushuncha Baumgartendan keyin ko'p ma'no o'zgarishlariga uchradi, uning sohasi kengayib, torayib, goh falsafa, gohida falsafadan alohida fan sohasi sifatida bugungi kungacha saqlanib qolgan. Estetikaga aniq, qisqa va har tomonlama ta'rif berish mumkin emas. Shuning uchun ham har doim va hamma joyda amal qiladigan estetika tushunchasi mavjud emas.

Ivo Franzel ta'biri bilan aytganda, "Estetika havo pardasiga o'xshaydi. Har bir falsafiy, madaniy, ilmiy nazariya shamol esishi bilan yo'nalishni o'zgartiradi; u bir lahzada metafizik, bir lahzada empirik, bir lahzada me'yoriy, bir lahzada tavsiflovchi bo'ladi. Bir tomondan, estetik zavqni his qilgan kishi (sub'ekt) a Boshqa tomondan, estetik zavq his qilingan narsadan (ob'ektdan) boshlanadi. Bugungi kundagi umumiy qarashlarga ko'ra, estetika keng ma'noda tabiat va san'atda aks etgan go'zallik haqidagi fan, tor ma'noda esa san'at nazariyasi va falsafasidir.

Estetik tarbiyaning asosiy tushunchalaridan biri go'zallik kategoriyasidir. Uning ma'nosini talaba-yoshlarga tushuntirish ham mazkur tarbiyaning

hayotiyiligini ta'minlashga katta yordam beradi. Shu sababli go'zallik tushunchasining mazmunmohiyatini ochib berishga quyidagicha yondashuvlar qilishni maqsadga muvofiq deb topdik:

- go'zallik - bu kishining qalbi go'zalligi;
- go'zal'ik - bu kishining istarasi issiqligi;
- go'zallik - bu kishining go'zal xulq egasi bo'lishi;
- go'zallik - bu bamisoli daraxt, yaprog'i - axloq, ildizi - ichki dunyo,

mevasi-yaxshi fazilat.

Estetikani qanday ta'riflashimizdan qat'iy nazar, inson harakati tabiiy borliqsohasi, o'yin va sport harakati va faoliyati madaniy borliq sifatida badiiy mahoratga aylanganda, u estetikaning predmeti bo'lib, estetik qadriyatlar, mulohazalar va mulohazalar bilan bog'liq bo'ladi.

Sport, estetika va estetik tarbiya o'rtasidagi munosabatni tekshirish uchun estetikani tashkil etuvchi strukturaviy elementlarga qisqacha to'xtalib o'tish zarur. Falsafadagi bilimda bo'lgani kabi, har bir estetik hodisa, albatta, mavzu bilan bog'liqdir. Bu predmet estetik hodisaning yaxlitligida, estetik borliqdaestetik munosabatni qabul qiluvchi birlik, estetik idrok borligi sifatida ishtirok etadi. Estetik sub'ekt - biz tabiat yoki san'at asari deb ataydigan ob'ektni estetik jihatdan idrok etuvchi, ya'ni hech qanday qiziqishsiz, faqat shu narsadan zavq olish uchun unga yuzlanib, zavqlanadigan mavjudotdir. Shunga ko'ra, estetiksub'ekt "men", estetik ob'ektni idrok etuvchi, uni idrok etuvchi va undan estetik zavq oluvchi ongli borliqni anglatadi. Ba'zi estetikalarning ta'kidlashicha, estetik hodisa, birinchi navbatda, sub'ektda, sub'ektning ruhida sodir bo'ladigan his- tuyg'u va hissiyotlarning o'ziga xos turiga asoslanadi. Shu ma'noda u " sub'ektivistik estetika" deb ataladi, chunki u estetik mavzuni o'rganadi. Xulosa qilib aytganda, subyektivistik estetika qiymat mulohazalarining shakllanish va asoslilik imkoniyatlarini, go'zallikning tomoshabinga ta'sirini, badiiy ijod jarayonlarini, san'atning idrok etish uslubi va sharoitlarini o'rganadi.

Estetik borliq, albatta, faqat sub'ektning mavjudligiga asoslanmaydi. Estetik hodisada, bu hodisada ishtirok etuvchi sub'ektning oldida sub'ekt

yo'naltiradigan va munosabatlarni o'rnatadigan boshqa mavjudlik sohasi mavjud . Bu mavjudlik estetik ob'ektdir. Ob'ekt estetik hodisa uchun zaruriy mavjudlik sohasi bo'lgani kabi , estetik ob'ekt ham estetik hodisa uchun bir xil darajada zarurdir. Bu estetik ob'ekt keng ma'noda tabiiy borliq bo'lishi mumkin bo'lsa, tor ma'noda san'at asari bo'lishi mumkin. Bu yondashuv mazmunida hozirgina ta'kidlaganimdek, insonning harakat instinkti, o'yin va sport faoliyati ma'lum ma'noda tabiat hodisasi sifatidagi san'at asari va qaysidir ma'noda madaniy ko'rinishdir.

Ob'ektiv estetika go'zallikning o'ziga xos xususiyatlari va vazifalari, tabiat va san'at go'zalligi o'rtasidagi munosabat, san'at asarining strukturaviy tahlili kabi masalalar bilan shug'ullanadi. Ob'ektning sifatleri, uning mavjudlik usullari, mavjudlik kategoriyalari, tabiiy ob'ekt va badiiy asar o'rtasidagi aloqalarob'ektivistik estetikaning tadqiqot yo'nalishlari hisoblanadi. Biz estetik deb ataydigan ob'ekt oddiy ob'ekt emas, balki biz "chiroyli " deb ataydigan fazilatlarni o'z ichiga oladi . Bunda estetikaning asosiy tushunchasi qiymat bilan ifodalangan go'zallik hodisasidir. Go'zallik tushunchasi qadimgi faylasuflardan to'hozirgi kungacha ko'plab faylasuflarning orzulari mavzusi bo'lgan. "Nima go'zal?" Savolni falsafiy jihatdan bergan va bu savolga javob izlagan birinchi mutafakkir Platondir. Platonning fikriga ko'ra, go'zallik "g'oya " dir . Bu g'oya bo'lgani uchun u mutlaq va o'zgarmasdir.

Biz yashayotgan tabiatda biz ko'rgan va go'zal deb ataydigan narsalar go'zallik g'oyasini birlashtiradigan darajada bizga go'zal ko'rinadi. Ular haqiqiy go'zallikning nusxalari.

Qadimgi yunon tafakkurida go'zallik, yaxshilik va haqiqat, ya'ni haqiqat bir xil va o'zaro bog'liqdir . Bu qadimgi yunon ta'limida erishilishi kerak bo'lgan insoniy idealdir " Paideia". "Kalokagathia" tushunchasi, ya'ni go'zal va yaxshi, G'arb ta'lim tafakkurida asrlar davomida hukmronlik qilgan g'oyadir. Ma'lumki, qadimgi yunonlarda " gimnastika " insonni yaxshi va yaxshi tarbiyalashga qaratilgan faoliyatdir.

Butun antik davr va oʻrta asrlarda metafizik gʻoya boʻlgan yaxshilik, goʻzallik va haqiqat (toʻgʻrilik)ning yaxlitligi va ajralmasligi 18-asrda rivojlangan. U maʼrifatparvarlik davrining ratsionalistik va empirik tafakkuri va falsafasida aniq tafovutga uchradi.

“Hukm kuchining tanqidi” nomli asarida bu uchlik tushunchani “Estetik jihatdan goʻzal boʻlgan narsa axloqiy jihatdan ham goʻzaldir” degan qadimiy eʼtiqoddan ajratib koʻrsatdi. : Haqiqat, yaʼni toʻgʻrilik oʻz predmetiga muvofiqlikni bildiradi va bilim bilan bogʻliqdir. Buni nazariy fikrlash orqali tushunish mumkin. Yaxshilik axloqiy qadriyat boʻlib, insonning xatti-harakatlari va xatti-harakatlari bilan bogʻliq. Buni amaliy fikrlash orqali tushunish mumkin. Goʻzallik - bu estetik qadriyat, u zavq keltiradigan narsadir, u hukm kuchi bilan tushuniladi. Ushbu qarashga asoslanib, Kant I goʻzallikni quyidagi xususiyatlar bilan belgiladi:

"- Goʻzal narsa bizga befarq, befarq zavq bagʻishlaydi. Biz goʻzal narsani atasak, axloqiy qonun bizning hukmimizga xalaqit bermaydi.

-Goʻzallik zavqining oʻziga xos xususiyati shundaki, u hech qanday

t

u

s Sport va sanʼatning oʻzaro aloqasi va sportning estetik oʻlchovlari

h Sport va estetika oʻrtasidagi munosabatni tahlil qilganda, birinchi navbatda, sportning sanʼat ekanligi va uning sanʼat bilan aloqasi haqida savol tugʻiladi. Bunday savol bizni darrov “Sanʼat nima?” degan savolga yetaklaydi. Bu meni savolga qaytaradi. Biroq, sanʼat va estetika tarixida sanʼat hodisasiga boʻliq taʼrifni topish mumkin emas.

a Xulosa

g Endi bu mavhum tushuncha va iboralardan keyin sportda estetik tarbiya va bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zarur boʻlgan pedagogik chora-tadbirlarga bir necha jumlar bilan toʻxtalib oʻtmoqchiman.

b Afsuski, bugungi kunda sportni oʻqitishda umumiy tendentsiya obʼektiv natijalarga va oʻlchanadigan baholarga qaratilgan. Bolalar va yoshlarning

subyektiv yaxlitligi va tendentsiyalari, boshqacha aytganda, ularning harakat dunyosi e'tiborga olinmaydi. Butunlikni yo'qotish bilan bolada estetik idrok, tajriba va hissiyot asta-sekin yo'qoladi. Bolalar va yoshlarning ijodiy kuch va qobiliyatlarini rivojlantirish va kuchaytirish pedagogik muammoga aylandi. Shuning uchun men harakatni tayyorlashning yangi konsepsiyasini chiqish yo'li deb bilaman. Biz bu masalani o'zaro muhokama qilishimiz kerak.

Harakat ta'limining pedagogik tamoyillari, falsafiy asoslari va qo'llash usullari alohida simpozium mavzusidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. M. Qurbonov. Ijtimoiy pedagogika. - Toshkent, 2003, 41-b.
2. J. Hasanboyev. Pedagogika, - "Noshir" Toshkent, 2011, 130-b.
3. B.X. Xodjayev. Umumiy pedagogika nazaryasi va amaliyoti. Toshkent, 2017.
4. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings (pp. 41-43).
5. Davrenov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA XVI-XVIII ASRLARDA YAPONIYA DAVLATI TARIXINI AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6).
6. Narmatov, D., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA